

Magyari Sára

A nyelvi világgép a magyar és a román nyelvben. 2015. Partium Kiadó–Erdélyi Múzeum Egyesület, Nagyvárad–Kolozsvár. 163 p.

A nyelv és a gondolkodás viszonyával, a nyelv által megkonstruált világ és a kultúra problematikájával az ókortól kezdve napjainkig különböző tudományágak foglalkoztak. Jelen kötet egyrészt arra tesz kísérletet, hogy bemutassa, milyen módszerekkel vizsgálható meg egy-egy közösség gondolkodásmódja a nyelven keresztül, másrészt arra is vállalkozik, hogy a magyar és a román nyelv néhány lexémáján keresztül, konkrét elemzések sorával mutassa be e két, egymás mellett élő nyelvközösség konceptualizációs működéseit. A szöveget olvasva egy rendkívül elmés, lényeglátó, nyelvészeti tényeket és emberismeretet egyaránt nagyszerűen felhasználó elemzés bontakozik ki.

Magyari Sára *A nyelvi világgép a magyar és román nyelvben* című kötete a Partium Kiadó és az Erdélyi Múzeum Egyesület közös kiadásában jelent meg. A szerző a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetem Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Tanszékének nyelvész oktatója. Néprajzi és antropológiai nyelvészeti előképzettsége valamint a magyar, mint idegen nyelv oktatásában szerzett többéves tapasztalata bizonyosan segítették a munka megírásában.

Egy rövid bevezető, a célok, a hipotézisek és a témaválasztás indoklása után négy fejezetben fejti ki a magyar és a román néhány kulcsszaván keresztül a két nyelv világgépének sajátosságait. Az első fejezetben a téma megértéséhez szükséges elméleti ismereteket és azokat az értelmezési modelleket vázolja, amiket a nyelvi anyag feldolgozásában használ. A második fejezet a vizsgálandó korpuszról és a kutatás módszereiről szól. Ezt követi a munka érdemi és egyben legizgalmasabb része a nyelvi anyag interpretálása, majd a következtetéseket összegző *Kitekintés* fejezettel zár.

A kötet elején a szerző a nyelvi relativizmus történeti áttekintése mellett a nemzetközi és a hazai szakirodalom jelentős, aktuális eredményeit is összegzi. Külön kitér az Anna Wierzbicka nevéhez kapcsolódó természetes szemantikai metanyelvelméletre, amelyet a kulcsszavak kiválasztásában és elemzésében a későbbiekben is felhasznál. Innen derül ki, hogy mely lexémák tételeződhetnek kulcsszavakként egy adott kultúrában. Ebben olyan tényezők játszanak közre, mint a lexéma beszélőközösségben betöltött aktív szerepe, szólásokban, közmondásokban való megjelenése, az a tény, hogy mennyire fordul elő bizonyos szemantikai doménben például az érzelmek vagy a morális ítéltetés tartományában. Mindezek ismeretében olyan lexémákat választ, amelyek a mindennapi kulturális tudás és gyakorlat megismerésén keresztül jut el az adott kultúra és közösség jobb megismeréséig. Külön kiemelendő, hogy nem feledkezik meg arról a magyar szerzőről – Karácsony Sándorról –, aki a múlt század elején a magyar nyelvről és gondolkodásról nagyon szemléletesen ír. Az elméleti fejezet utolsó része tartalmazza a munka szempontjából lényeges fogalmak értelmezését, így a nyelvi világgép, a jelentés és a mentális lexikon meghatározására kerül sor az alfejezetekben.

A második fejezetből megtudjuk, hogy a nyelv és a gondolkodásmód viszonyát olyan magyar nyelvi állandósult kifejezések segítségével lehet vizsgálni, amelyek a hétköznapi nyelvhasználat fontos részét jelentik, de emellett a szerző beemel közmondásokat, összetett szavakat és más szövegeket is a gondolkodásmód mélyebb értelmezéséhez. Az anyaggyűjtésben az egy- és kétnyelvű szótárak és közmondásgyűjtemények mellett a Magyar Nemzeti Szövegtárat, valamint internetes keresők szövegeit használta fel a szerző, ugyanakkor saját kérdőíves gyűjtést is alkalmazott, amelyből a vizsgált csoport legjellemzőbb válaszait is beemelte a korpuszba.

Magyari Sára a kötet további részében arra vállalkozik, hogy bebizonyítsa, egy közösség világképe, gondolkodásmódja megmutatkozik nyelvének rendszerében úgy, hogy mindez kikövetkeztethető a kifejezések, kollokációk, közmondások, szólások szintjéből és ezek használati szokásaiból. Ennek segítségével pedig feltárhatók azok a különbségek és hasonlóságok, amelyeken keresztül megragadható, hogy mit emel ki, mit hangsúlyoz az egyik nyelv a másikhoz képest. Egy ilyen jellegű vizsgálat során abba is betekintést nyerhetünk, hogy milyenek a magyar és a román beszélőközösség konceptualizációs folyamatainak a sajátosságai. A harmadik fejezetben olyan kulcsszavakat és ezek használati jellemzőit elemzi, amelyek vélhetően az európai kultúrák nagy részénél fellelhetőek, és hozzátartoznak az alapszókészlethez. A kulcsszavak, amelyeket a kötetben a szerző interpretál a következők: *barát–ellenség, nő–férfi, feleség–férj, élet–halál, munka–pénz, idő*, valamint az *áll* és a *csinál* igék.

Az egyes kulcsszavakra vonatkozó alfejezetek minden esetben a lexémák szótári definícióival indítanak, kitérve nem csak az adott szó értelmére, hanem az etimológiájára is. Ezt követi a magyar nyelvű kulcsszó és előfordulásának alapos, körültekintő vizsgálata, a doménekhez való besorolás és az ezeken belüli profilok megadása, értelmezése. Ugyanígy jár el a román lexémák elemzésénél is. Minden magyar–román kulcsszópár elemzése után összegzéseket találunk. Ezekben a lexémák használatának összevetése is megtörténik, így arra is magyarázatot kapunk, hogy a két kultúra gondolkodásmódjában miként konceptualizálódnak az adott kulcsszavak, melyek az eltérések és a hasonlóságok. Az elemzések sora így jól áttekinthetővé válik, az eredmények pedig könnyen hozzáférhetőek, logikusan sorakoznak egymás után. Kimagasló jelentőségű és értékelésre méltó, hogy a szerző igék mentén is igyekszik rekonstruálni a nyelvi világ képét a két nyelvben, hiszen a szakértők többsége leggyakrabban a főnevek és ezek képszerű jelentésének feltárására vállalkoznak. Az elmélyült, aprólékos elemzés nagyszerű lehetőséget teremt az olvasó számára a két kultúra és a két gondolkodásmód sokrétű, pontos megismerésére.

A negyedik fejezetben a szerző felhívja a figyelmet az archetipikus képi gondolkodás és a nyelvi világkép összefüggéseire. Kiemeli, hogy a nyelvi jelek hasonlóan működnek, mint a képi világ: mindkettő egyfajta mögöttes világra utal. Ezért éppoly fontos a nyelvi világkép feltárása, amilyen az archetípusoké és a képekbe rejtett gondolatoké. A nyelvi világkép ugyanakkor szorosan köthető is azokhoz a fő archetípusokhoz, amelyeket a jungi vagy a durandi szemléletből ismerünk. A két nyelv adatait elemezve a szerző be is bizonyítja, hogy a kulcsszavak használatában és az ebből feltérképezhető gondol-

kodásmódban több a hasonló jelenség, mint az eltérés. Ennek oka egyrészt az, hogy a világ nyelvi képét a különböző beszélőközösségek hasonló eljárásokkal teremtik meg, másrészt bár a két nyelv szerkezetében, eredetében és típusában is eltérő, a hosszú egymás mellett élés areális közeledést eredményezhetett a nyelvhasználatban. Az eltérések a domének szintjén kevésbé, profilokban már jobban fellelhetők. Továbbá azt is bizonyítani tudja mindkét nyelvi korpusz kapcsán, hogy a magyar és a román beszélők két állandó viszonyítási pontot használnak a valóság leképezésében: az embert és a teret. A személy doménon keresztül a nem-ember kategóriák is konceptualizálhatók. Az eleve emberi kategóriákat (mint például az *ellenség*, *barát* lexémák) sokszor szintén emberi tulajdonságokkal, főként az érték doménban lokalizáljuk. A tér konkrétságával pedig sokszor fejezünk ki olyan elvont fogalmakat, mint a *halál*, az *idő* vagy a *munka*.

Magyar Sára *A nyelvi világgép a magyar és a román nyelvben* című könyve a tudományos kíváncsiságon és felkészültségen túl, sokrétű tapasztalatról is tanúbizonyságot tesz. Érzékelhető, hogy a szerző jól ismeri a két- és többnyelvű közösségeket, nagyszerű megfigyelője a kultúrákon belüli és a kultúrák közötti nyilvánvaló és rejtett kapcsolatoknak, érzékeny elemzésmódjával pedig egy eddig még feltáratlan világ tárul elénk. Munkájának eredményei jól hasznosíthatók az antropológiai nyelvészetben, a pszicholingvisztikában, a frazeológiában, a pragmatikában és a fordítástudományokban, de a két nyelv lexémái által a gondolkodásmód feltérképezése segítheti a magyart idegen nyelvként tanítókat is.

Bartha Krisztina²

---

² Bartha Krisztina PhD, alkalmazott nyelvész, a Partiumi Keresztény Egyetem (Nagyvárad) tanára; krisztinabartha@yahoo.co.uk